

*Р. М. Скриньковський,
к. е. н., доцент кафедри економіки підприємств та інформаційних технологій,
Львівський університет бізнесу та права, м. Львів
Ю. І. Цибульський,
студент, Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів*

ВИТРАТИ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ: ЗМІСТОВНО-СУТНІСНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ АСПЕКТИ

R. Skrynkovsky, PhD in Economics, Associated Professor of the Department of Business Economics and Information Technology, Lviv University of Business and Law, Ukraine, Lviv
Y. Tsybulsky, student, Lviv State University of Internal Affairs, Ukraine, Lviv

HOUSEHOLD EXPENDITURES OF UKRAINE: CONTENT-ESSENTIAL AND ANALYTICAL ASPECTS

У статті розглянуто питання витрат домогосподарств з позицій задоволення потреб членів цих домогосподарств. Надається характеристика сутності витрат домогосподарств. Розглядаються різні підходи стосовно класифікації витрат домогосподарств. Встановлено, що загалом витрати домогосподарств поділяються на витрати на споживання, витрати на здійснення заощаджень та витрати на сплату обов'язкових платежів. Здійснено аналітичний огляд витрат домогосподарств України. У контексті цього, проаналізовано такі показники витрат: сукупні витрати, споживчі сукупні витрати, неспоживчі сукупні витрати, сукупні витрати на харчування. Встановлено, що ключовими факторами, що впливають на утворення витрат домогосподарств є доходи домогосподарств та ціни на товари. З'ясовано, що витрати домогосподарств є важливим соціально-економічним показником розвитку економіки України.

The article considers the questions of household expenditures from position to meet the needs of members of these households. It is presented characteristics of essence of household expenditures. It is viewed different approaches to classification of household expenditures. It is established that in total household expenditures are divided into consumption expenditures, costs savings and the cost of compulsory payments. It is done analytical survey of household expenditures Ukraine. In this context, there are analysed following analysis in costs: total costs, total consumer spending, non-consumer total cost, total cost of food. It is established that the key factors affecting the formation of household expenditure are household income and commodity prices. It was found that household spending is an important indicator of socio-economic development of Ukraine.

Ключові слова: домогосподарство, витрати, споживчі витрати, заощадження, обов'язкові платежі, сукупні витрати, споживчі сукупні витрати, неспоживчі сукупні витрати, витрати на харчування.

Key words: household expenditures, consumer spending, savings, mandatory payments, total costs, total consumer spending, non-consumer the total cost, the cost of food.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У даний час ефективний розвиток та зростання економіки є основною (пріоритетною) метою України. На процес цього розвитку впливає безліч факторів, серед яких чільне місце посідають економічні одиниці, зокрема домогосподарства. Задоволення потреб членів домогосподарств є індикатором підвищення добробуту населення загалом, а це в кінцевому результаті є показником економічного зростання країни. Ступінь задово-

лення потреб залежить від рівня доходів домогосподарств, тому витрати на потреби домогосподарств формуватимуться та, у першу чергу, залежатимуть від них.

Існує два способи задоволення потреб членів домогосподарств — це використання доходів задля здійснення витрат та другий — забезпеченість своїх потреб на основі власної трудової діяльності [1, с. 320].

З огляду на це, актуальність дослідження та аналізу витрат домогосподарств зростає, оскільки вони є

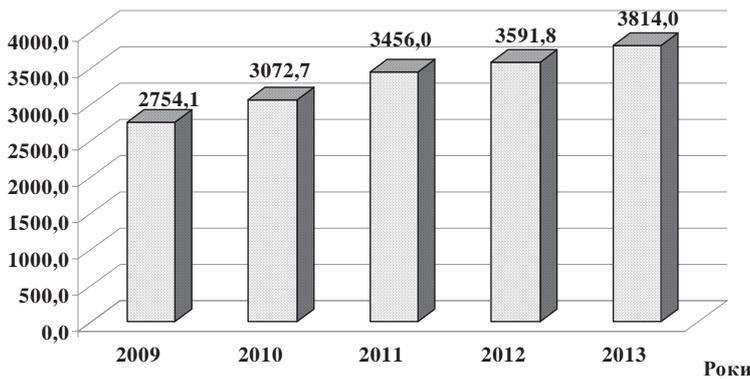


Рис. 1. Динаміка сукупних витрат у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство за 2009 — 2013 рр., грн.

Джерело: побудовано за даними [8, с. 129; 9, с. 137; 10, с. 137].

важливим показником соціально-економічного розвитку України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз літературних джерел свідчить, що на сучасному етапі розвитку економічних досліджень даним питанням приділялось достатньо уваги, однак окремі аспекти зазначеної проблематики залишаються невирішеними сьогодні. Відтак, науковими працями, що ввійшли в основу дослідження питань задоволення потреб домогосподарств та їх ефективного функціонування є праці вітчизняних вчених: Е.М. Лібанової, Г.Б. Поляка [1], Т.О. Кізими [2], С.В. Мочерного [3], О.Д. Данілова, Д.М. Серебрянського [4], О.О. Шевченко [5], А.І. Щетініна [6], Л.В. Ключник [7] та ін.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою наукової статті є дослідження змістовно-сутнісного аспекту поняття "витрати домогосподарств" та проведення інформаційно-аналітичного аналізу витрат домогосподарств на макроекономічному рівні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Оскільки витрати домогосподарств виступають об'єктом нашого дослідження, то доцільним буде з'ясування суті даного поняття. В сучасних економічних літературних джерелах на даний час не існує конкретного визначення цього поняття.

Так, у праці [3] (С.В. Мочерний) наводиться таке визначення: витрати домогосподарств — це сумарна сума усіх грошових коштів і благ матеріального стану, котрі витрачені в ході виконання домогосподарствами своїх економічних функцій, в результаті чого між домогосподарствами, з одного боку, та відповідними гілками влади, фінансово-кредитними установами та іншими суб'єктами, з другого боку, утворюються відносини приватного та неprivатного характеру на різних етапах сфери суспільного відтворення.

Крім цього, у вищезазначеному джерелі [3], представлено такі види (статті) витрат домогосподарств:

- витрати на сплату податків;
- витрати на харчування домогосподарств;

- витрати на одяг та додаткові речі до одягу, на взуття;
- витрати на здійснення оплати житла (квартири);
- витрати на транспорт;
- витрати на здійснення оплати комунальних послуг (зокрема електроенергії, води, газу, телефону тощо);
- витрати на здобуття освіти;
- витрати на проведення відпочинку, подорожей та розваг;
- витрати на здійснення внесків у фонди соціального страхування;
- витрати на нагромадження;
- витрати на здійснення добровільних пожертв та внесків у громадські організації;
- витрати на купівлю цінних паперів;
- витрати на здійснення сплати заборгованостей за кредитами тощо.

За аналізом праці [4, с. 107] (О.Д. Данілов, Д.М. Серебрянський), виділяють наступні види витрат домогосподарств: 1) споживчі витрати; 2) грошові заощадження; 3) обов'язкові платежі.

Водночас споживчі витрати або витрати на споживання поділяються на три групи [5, с. 27] (О.О. Шевченко):

- витрати на товари повсякденного вжитку, тобто на товари харчування, переважну частину одягу, засоби особистої гігієни тощо;
- витрати на товари, термін використання котрих є тривалим (побутова техніка, предмети електроніки тощо);
- витрати на послуги (здійснення оплати житла та комунальних послуг, послуг, наданих у сфері освіти, медицини тощо).

Заощадження становлять частину доходу, що накопичується протягом відповідного періоду часу, та котра виступає основою задоволення бажань та вимог членів домогосподарств у майбутньому. Серед основних чинників, що впливають на процес формування заощаджень є: обсяг одержаного доходу; сума витрат на споживання; чинники об'єктивного та суб'єктивного характеру, котрі мають мотивований вплив на здійснення заощаджень членами домогосподарств; рівень відсоткових ставок комерційних банків; сума податкового збору; ступінь довіри до фінансово-кредитних установ; політична та економічна стабільність в країні [7, с. 162].

До обов'язкових платежів домогосподарств належать: витрати на здійснення сплати податків та зборів; витрати на сплату комунальних послуг та інших платежів; витрати на сплату банківського кредиту та відсотків за ним (коли домогосподарство у своїй діяльності використовує даний спосіб фінансування); витрати на сплату страхових внесків (коли домогосподарство використовує послуги страхових компаній) тощо [4, с. 107—108].

За визначенням, наведеним у літературному джерелі [10, с. 359], витрати домогосподарств становлять сумарну суму платежів за товарами та послугами, що здійснені у звітному періоді та сумарну суму коштів, за якими здійснювалась купівля цінних паперів, сертифікатів, валют, будівництво, різні види ремонту, надавалась до-

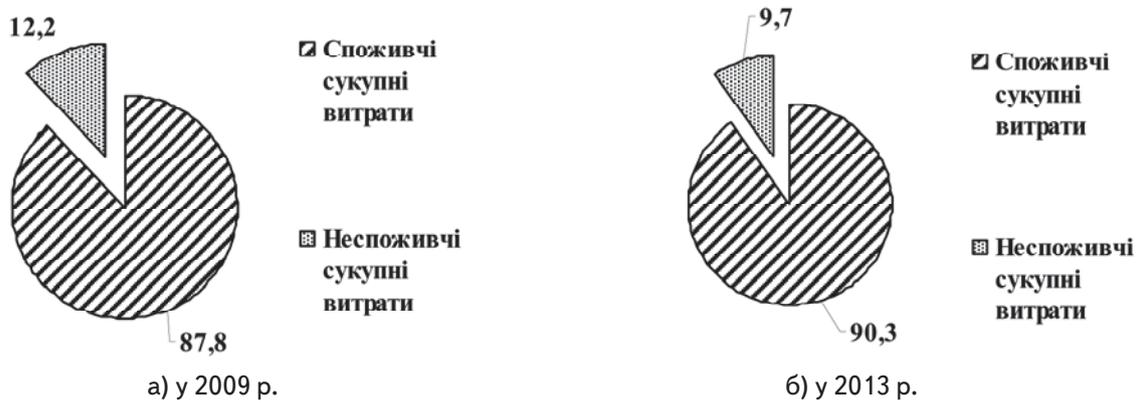


Рис. 2. Структура сукупних витрат домогосподарств за 2009 р. та 2013 р.

Джерело: побудовано за даними [8, с. 129; 10, с. 137].

помога родичам та знайомим, проводились вклади коштів у фінансового-кредитні установи, сплачувались податки, окрім прибуткового тощо. Основними складовими витрат домогосподарств є споживчі грошові витрати та неспоживчі грошові витрати, окрім того проводиться обрахування споживчих сукупних витрат та неспоживчих сукупних витрат.

На рисунку 1 наведено динаміку сукупних витрат в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство за 2009—2013 рр. У ході аналізу статистичних даних встановлено, що у 2013 р. сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство зросли на 1059,9 грн. порівняно з 2009 р. У середньому щорічне їх зростання становило 8,5%.

Водночас до складу споживчих сукупних витрат відносять [10, с. 360] грошові витрати та вартість спожитих продовольчих товарів, одержаних з особистого підсобного господарства, в порядку заготівлі чи подарованих родичами або іншими особами, сумарну суму пільг та інших безготівкових субсидій стосовно оплати житла, комунальних послуг та продуктів, сумарну суму пільг стосовно оплати телефону, проїзду у транспорті, послуг туристичних та різного роду путівок, призначених для лікування, відпочинку чи оздоровлення, оплати

ліків, вітамінів чи інших товарів аналогічного призначення, оплати медичних послуг тощо.

З огляду на зазначене, неспоживчі сукупні витрати домогосподарств включають [10, с. 360] грошові витрати та негрошові витрати, скеровані на допомогу родичам або іншим особам, витрати на здійснення купівлі нерухомості, проведення капітального ремонту, здійснення будівництва житла та різноманітних будівель господарського призначення, витрати на купівлю свійських тварин для особистого підсобного господарства, витрати на купівлю цінних паперів, валюти, витрати на оплату аліментів, податків (окрім прибуткового), зборів та внесків, витрати на здійснення платежів за використаними заощадженнями, позиками та повернення боргів.

Структура сукупних витрат домогосподарств за 2009 р. та 2013 р. представлено на рисунку 2. За аналізом статистичних даних видно, що у 2013 р. порівняно з 2009 р., частка споживчих сукупних витрат у структурі сукупних витрат зросла на 2,5%. З огляду на те, відбулося зниження частки неспоживчих сукупних витрат.

Ретельна структура споживчих сукупних витрат домогосподарств України за 2009—2013 рр. наведена у таблиці 1.

Таблиця 1. Структура споживчих сукупних витрат України (у середньому за місяць на одне домогосподарство) за 2009—2013 рр.

Види споживчих витрат	% до загальної кількості витрат				
	2009	2010	2011	2012	2013
продукти харчування та безалкогольні напої	50,0	51,6	51,3	50,2	50,1
алкогольні напої, тютюнові вироби	3,2	3,3	3,4	3,5	3,5
непродовольчі товари та послуги	34,6	35,1	35,5	37,2	36,7
в тому числі					
одяг і взуття	5,6	6,1	5,8	6,1	6,0
житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	9,4	9,3	9,6	9,9	9,5
предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	2,3	2,4	2,2	2,3	2,3
охорона здоров'я	3,1	3,1	3,1	3,4	3,4
транспорт	3,8	3,7	4,0	4,3	4,3
зв'язок	2,5	2,7	2,6	2,8	2,8
відпочинок і культура	1,8	1,8	2,0	2,0	2,1
освіта	1,3	1,3	1,3	1,3	1,2
ресторани та готелі	2,5	2,4	2,5	2,5	2,5
різні товари і послуги	2,3	2,3	2,4	2,6	2,6

Джерело: сформовано за даними [8, с. 129; 9, с. 137; 10, с. 137].

Таблиця 2. Сукупні витрати на харчування у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство за 2009 — 2013 рр., грн.

Види витрат	2009	2010	2011	2012	2013
Продукти харчування	1377,54	1586,09	1773,58	1802,01	1913,52
<i>у т.ч.</i>					
хліб і хлібопродукти	185,19	209,88	245,47	245,47	256,29
м'ясо та м'ясопродукти	320,70	354,25	386,79	425,51	444,90
риба та рибопродукти	90,45	94,12	100,97	111,83	118,90
молоко, сир, яйця	169,08	209,23	234,66	253,94	273,05
олія та жири	116,44	127,51	146,52	155,40	158,70
фрукти	87,47	97,66	115,35	125,82	128,20
овочі, включаючи картоплю	195,18	247,36	268,43	207,37	246,69
цукор, джем мед, сироп, шоколад та кондитерські вироби	104,40	131,18	144,87	135,27	139,55
інші продукти харчування	34,77	33,19	38,28	40,02	42,19
безалкогольні напої	73,86	81,71	92,24	101,38	105,05
Харчування поза домом	48,56	53,83	63,11	64,73	68,65
<i>Всього сукупних витрат на харчування</i>	<i>1426,10</i>	<i>1639,92</i>	<i>1836,69</i>	<i>1866,74</i>	<i>1982,17</i>

Джерело: сформовано за даними [8, с. 167; 9, с. 175; 10, с. 175].

Найбільшу частку у структурі споживчих сукупних витрат становлять витрати на продукти харчування та безалкогольні напої (понад 50%). Зростаючий тренд демонструють витрати на алкогольні напої, тютюнові вироби, частка яких зросла у 2013 р. у 1,1 раза порівняно з 2009 р. Частка непродовольчих товарів та послуг у середньому щорічно зростала на 0,5%, проте це зростання не було системним. Значну частину витрат на непродовольчі товари та послуги займають витрати на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива: протягом 2009—2013 р. вони збільшилися на 0,1%. Відбулося скорочення витрат освіти (0,1%), проте досить суттєво зросли витрати на одяг і взуття (0,4%), охорону здоров'я (0,3%), транспорт (0,5%), зв'язок (0,3%), відпочинок і культуру (0,3%) та на різні товари і послуги (0,3%). Водночас майже не змінилася структура витрат на предмети домашнього вжитку, побутову техніку та поточне утримання житла і витрати на ресторани та готелі.

Оскільки, левову частку у структурі споживчих сукупних витрат домогосподарств займають витра-

ти на харчування, то здійснимо їх ретельний аналіз (табл. 2).

Із таблиці 2 видно, що найбільше члени домогосподарств здійснюють витрати на купівлю м'яса та м'ясопродуктів, хліба і хлібопродуктів, молока, сиру, яєць, овочів, включаючи картоплю. Зокрема у 2013 р. порівняно з 2009 р. витрати на вище перелічені продукти харчування зросли на 124,2 грн., 71,1 грн., 103,97 грн. та 51,51 грн. відповідно. Досить мало коштів члени домогосподарств витрачають на харчування поза домом. Так, у середньому щорічне їх зростання відбувалося на 9,2%.

Динаміка неспоживчих сукупних витрат за 2009—2013 рр. представлена на рисунку 3.

Як видно з рисунка 3, неспоживчі сукупні витрати домогосподарств у середньому щорічно зростали на 2,7%, зокрема витрати на допомогу родичам, іншим особам — на 9,6%, витрати на купівлю акцій, нерухомості, будівництво, капремонт, вклади до банків — на 11,0%, проте відбувалося скорочення інших витрат на 10,3%.

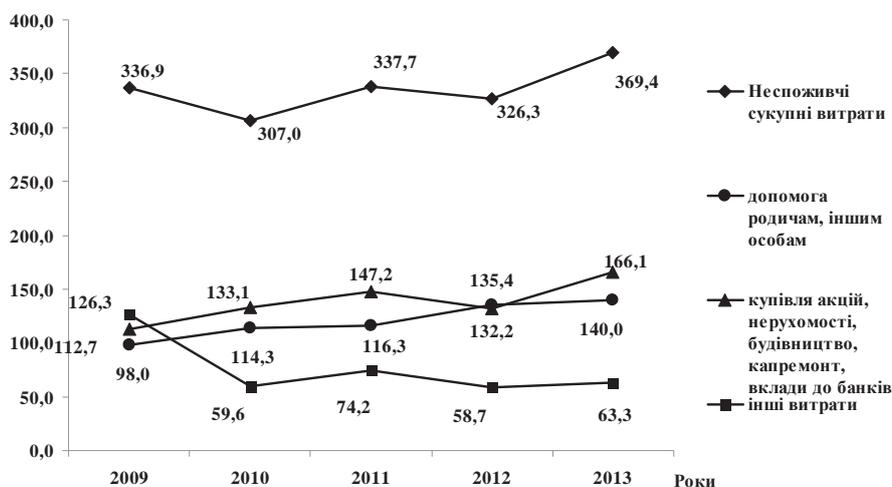


Рис. 3. Динаміка обсягу неспоживчих сукупних витрат України (у середньому за місяць на одне домогосподарство) за 2009 — 2013 рр., грн.

Джерело: побудовано за даними [8, с. 129; 9, с. 137; 10, с. 137].

До основних факторів, що впливають на здійснення домогосподарствами витрат є доходи домогосподарств та ціни. Зростання доходу за незмінних цін провокує зростання витрат, зокрема на задоволення духовних потреб. Однак у ситуації задоволення фізичних потреб, то зростання доходу може стати причиною зменшення витрат, зокрема на споживання. Відповідно, коли дохід домогосподарства є незмінним, а ціна на товари зростає, то зростають витрати, зокрема споживчі [6].

ВИСНОВКИ

Опрацювавши праці [1—7], провівши власні дослідження та аналізування витрат домогосподарств, встановлено, що вони відіграють досить важливу роль у суспільному житті. Оскільки предметом витрат виступає задоволення потреб, то першочерговим завданням у даному контексті є їх постійне дослідження. З позиції держави, витрати домогосподарств виступають важливим елементом її економічного зростання.

Варто зауважити, що у науковій статті проаналізовано сутнісно-змістовні та інформаційно-аналітичні аспекти витрат домогосподарств на макроекономічному рівні, то доцільним також буде проведення їх аналізу на мезорівні.

Перспективи подальших досліджень полягають у формуванні системи управління витратами домогосподарств.

Література:

1. Финансы. Денежное обращение. Кредит: учебник для вузов / Поляк Г.Б., Андросова Л.Д., Башкатова Т.А. и др.; под ред. Г.Б. Поляка. — [2-е изд.]. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. — 512 с [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.alleng.ru/d/econ-fin/econ-fin022.htm>
2. Кізіма Т. Витрати домогосподарств України: сутнісно-аналітичний аспект / Т. Кізіма // Вісн. Тернопільського нац. екон. ун-ту. — Тернопіль: Екон. думка, 2009. — Вип. 2. — С. 61—70 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://library.tneu.edu.ua/images/stories/praci_vukladachiv/Факультет%20Фінансів/Каф%20фінансів/Кізіма%20Т/vdusaa.pdf
3. Мочерний С.В. Політична економія: навч. посібник / С.В. Мочерний. — К.: Знання-Прес, 2002. — 687 с.
4. Данілов О.Д. Фінанси у запитаннях і відповідях: навч. посібник / О.Д. Данілов, Д.М. Серебрянський; Національний ун-т держ. податкової служби України, Київський економічний ун-т менеджменту. — [2-ге вид., перероб. і доп.]. — К.: КНТ, 2008. — 523 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ndi-fp.asta.edu.ua/files/doc/Fin_put_vidp_2007.pdf
5. Шевченко О.О. Формування споживацької поведінки домогосподарств в умовах розвитку нової економіки: інституціональний аспект / Шевченко О.О. // Формування ринкових відносин в Україні. — 2009. — № 7—8. — С. 26—30.
6. Щетинін А.І. Політична економія: підручник / А.І. Щетинін. — К.: Центр учбової літератури, 2011. — 480 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tec.mnau.edu.ua/wp-content/uploads/2013/09/Політична-економія.-А.-І.-Щетинін.pdf>

7. Ключник Л.В. Заощадження домашніх господарств як джерело інвестиційних ресурсів економіки країни / Л.В. Ключник // Економічні науки. — Серія "Облік і фінанси". — Вип. 9 (33). — Ч. 4. — 2012. — С. 159—165 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/esnof_2012_9\(4\)_20.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/esnof_2012_9(4)_20.pdf)

8. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2010 році. Статистичний збірник. — Ч. 1. — Київ: Державна служба статистики України, 2011. — 368 с.

9. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2012 році. Статистичний збірник. — Ч. 1. — Київ: Державна служба статистики України, 2013. — 377 с.

10. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2013 році. Статистичний збірник. — Ч. 1. — Київ: Державна служба статистики України, 2014. — 380 с.

References:

1. Poliak, H.B. Androsova, L.D. and Bashkatova, T.A. (2002), Fynansy. Denezhnoe obraschenye. Kredyt [Finances. Monetary circulation. Credit], 2-d ed., YuNYTY-DANA, Moscow, Russia.
2. Kizyma, T. (2009), "Household expenditures Ukraine: essentially analytical aspect", Visn. Ternopil's'kohi nats. ekon. un-tu, vol. 2, pp. 61—70.
3. Mochernyj, S.V. (2002), Politychna ekonomiiia [Political Economy], Znannia-Pris, Kyiv, Ukraine.
4. Danilov, O.D. and Serebrians'kyj, D.M. (2008), Fynansy u zapytanniakh i vidpovidiakh [Finance questions and answers], Natsional'nyj un-t derzh. podatkovoi sluzhby Ukrainy, Kyivs'kyj ekonomichnyj un-t menedzhmentu, Kyiv, Ukraine.
5. Shevchenko, O.O. (2009), "Formation of consumer behavior of households in the development of the new economy: institutional aspect", Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini, vol. 7—8, pp. 26—30.
6. Schetyinin, A.I (2011), Politychna ekonomiiia [Political Economy], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
7. Kliuchnyk, L.V. (2012), "Household savings as a source of investment resources economy", Ekonomichni nauky. — Seriya "Oblik i finansy", vol. 9 (33), no. 4, pp. 159—165.
8. State Statistics Service of Ukraine (2011), Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrainy u 2010 rotsi. Statystychnyj zbirnyk [Costs and resources of households Ukraine in 2010. Statistical Yearbook], vol. 1. State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
9. State Statistics Service of Ukraine (2013), Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrainy u 2012 rotsi. Statystychnyj zbirnyk [Costs and resources of households Ukraine in 2012. Statistical Yearbook], vol. 1. State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
10. State Statistics Service of Ukraine (2014), Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrainy u 2013 rotsi. Statystychnyj zbirnyk [Costs and resources of households Ukraine in 2013. Statistical Yearbook], vol. 1. State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 14.12.2014 р.